DOI: 10.36695/2219-5521.4.2019.52

УДК 343.14

І.І. КОГУТИЧ

*Іван Іванович Когутич, доктор юридичних наук,
професор, професор Львівського національного
університету імені Івана Франка**

ORCID: 0000-0001-7775-0668

НАВІДНІ ЗАПИТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ КОНЦЕПТУ

Постановка проблеми. Процес побудови, формулювання, озвучення запитань у контексті застосування відповідних засобів комунікації в кримінальному провадженні особливої актуальності набуває під час проведення допитів та інших процесуальних дій з елементом вербаліки. Не менш важливим у цьому ж сенсі є виокремлення концепту (проблеми) так званих навідних запитань, особливо в розрізі з'ясування їх психологічної сутності та допустимості у слідчому й судовому доказуванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання досліджуваної проблеми вже були в полі зору вітчизняних вчених, зокрема, В.П. Бахіна, В.О. Коновалової, В.К. Весельського, В.А. Журавля, В.Ю. Шепітька, В.О. Попелюшка, Я.П. Зейкана, В.М. Бабунича, Н.М. Максимішин, М.О. Янкового, Д.О. Шингарьова та ін. Водночас, не применшуючи значення здобутків цих та багатьох інших авторів, зазначимо, що донині дискусійним у криміналістичній та кримінальній процесуальній науці залишається навіть поняття *навідні запитання*. Більше того, не визначені їх психологічно-наукові критерії; відсутнє розмежування з іншими різновидами запитань; немає методичного механізму встановлення рівня їх навіювального впливу (сугестії); не диференційовано межі правомірності охоплення категорією навідних запитань випадків оголошення допитуваної особі раніше надаваних нею показань, пред'явлення їй доказів та застосування низки інших тактичних прийомів, які назагал ґрунтуються на ефекті навіювання.

Формулювання мети статті. Виходячи з цих міркувань, **мета** пропонованої статті полягає в теоретичному аналізі окремих аспектів проблеми психологічної сутності та обґрунтуванні можливості максимально розширеного використання навідних запитань під час допитів та інших процесуальних дій доказового спрямування у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що інститут допитів формувався в Україні за умов моделі слідчого процесу. Відтак, він до сьогодні, навіть під час судового провадження, закономірно відчуває вплив, власне, його ідеології.

Загальноновизнані міжнародно-правові стандарти справедливого судочинства містять приписи стосовно права особи, яку притягують до кримінальної відповідальності, на перехресний допит свідків обвинувачення, поділ допиту на прямий, перехресний і на так званий передопит (повторний допит)¹. Недарма у п. 5 ч. 2 ст. 87 КПК України зазначено, що порушення права на перехресний допит є істотним порушенням прав людини і основоположних свобод.

Попри вищенаведене, навіть у щойно згадуваному і за висловами багатьох дослідників «прогресивно-му» КПК України (зокрема, Джеймс Гамільтон, заступник члена Венеціанської комісії, колишній генеральний прокурор Ірландії; Ерік Сванадзе, довгостроковий консультант проєктів РЄ, Грузія; Сергій Соболев, народний депутат, фракція ВО «Батьківщина»; Лорена Бахмайер-Вінтер, професор Мадридського університету; Жозе-Мануель-Пінту Тейшейра, екс-голова представництва Європейського Союзу в Україні; Віктор Мусіяка, професор права Києво-Могилянської академії, колишній народний депутат; Джеремі Мак-Брайд, голова наукового комітету Агентства Європейського Союзу з питань основоположних прав та ін.²), не передбачена належна, як на нас, і чітка змагальна структура допиту. Ба більше, навіть судового. Так донині залишається суттєва можливість для втручання суду у допити, точніше у ті їх частини, які проводять сторони змагального процесу. Доволі часто допит обвинуваченого, потерпілого чи свідків сторін перетворюється у

своєрідне з'ясування стосунків (поєдинок) між головуючим і тими, хто ці різновиди допиту у відповідний момент проводить. З цієї ж причини обмеженню прав сторін притаманний майже системний характер. Має місце підміна безпосереднього дослідження особистих доказів оголошенням протоколів допитів, інших документів тощо.

Зрозуміло й те, що утвердженню справжньої та чіткої змагальної структури допиту, як судового, так і досудового, сприятиме належне правове й науково-криміналістичне відрегламентування вимог стосовно так званих навідних запитань, як одного з дієвих інструментів цієї найпоширенішої процесуально-доказувальної дії.

Безспірно – процес постановки і формулювання запитань є важливим аспектом проведення і досудового, і судового допиту.

Історичні пам'ятники права доволі послідовно відображають роль запитань у формуванні процедури і тактики проведення допитів³. Приміром, у «Кримінальному-судовому Уложенні імператора Карла V Священної Римської імперії» (Німеччина), більш відомому як «Кароліна», було передбачено провадження спеціального слідства (*inquisitio generalis*). Серед основних слідчих дій кодексу були детальний допит свідків та «сумарний» допит обвинуваченого. З одного боку, «Кароліна» узаконив допит з тортурами, а з іншого – обмежив його застосування: «Без достовірних доказів ніхто не повинен піддаватися допиту з тортурами». Крім того, у «Кароліна» містились перші рекомендації з тактики допиту. Суддям рекомендувалося вдаватися до нечітких (незрозумілих) або навіть, «пасткових» запитань⁴. Також під час допиту було заборонено повідомляти обвинуваченому справжні обставини справи⁵.

У Київській Русі конфлікти «розв'язували» через судовий поєдинок («поле») і за допомогою ордалій, тобто випробування водою і залізом. Своєю чергою, відповіді на запитання (показання) свідків були основним джерелом доказів. Перший відомий кодифікований збірник законів «Руська Правда» крім іншого поділяв свідків за видом відповідей на запитання на свідків – послухів і свідків-видоків⁶.

Статут кримінального судочинства 1864 р. передбачав особливі правила проведення допиту обвинуваченого. Згідно ст. 404 Статуту запропоновані обвинуваченому запитання мали бути короткими і зрозумілими. Своєю чергою у ст. 723 було зазначено, що кожна сторона має право запропонувати допитуваному повторні запитання для роз'яснення ним відповідей, які були надані ним на запитання протилежної сторони⁷.

Особливо плідною у сенсі зростання ролі запитань у формуванні процедури і тактики проведення допитів була післяреволюційна історія. Це, передусім, так званий перший період (1917–1929 рр.) становлення тактики допиту. Він характеризувався значною увагою до запитань свідка й обвинуваченого. Необхідно зазначити, що ця увага здебільшого була зумовлена значними досягненнями у сфері біопсихології та фізіології таких відомих вчених, як В.М. Бехтерев, І.П. Павлов, І.М. Сеченов, О.О. Ухтомський, О.Р. Лурія, Л.С. Виготський, О.Ф. Лазурський та ін.⁸.

Назагал, запитання – це логічна форма, що охоплює початкову або базисну інформацію з одночасною вказівкою на її недостатність з метою отримання нової інформації у вигляді відповіді. Своєю чергою, навідне запитання, на противагу вищезначеному, майже не позбавлене недоліку обізнаності про предмет комунікації. Його формулюють у такий спосіб, щоби закладена в ньому інформація вже могла б частково містити варіант очікуваної відповіді. Тобто запитувач використовує можливість так званої навіювальної дії (сугестії) в озвученому ним запитанні.

Навіть поверхнєве узагальнення дозволяє констатувати, що з дефініцією «навідне запитання» не все так зрозуміло. Переконані й у тому, що однозначне визначення навідних запитань у кримінальному провадженні дати майже неможливо (незважаючи на доволі невдалу спробу вітчизняного законодавця у визначенні цієї дефініції (ч. 6 ст. 352 КПК України)).

Загальнопоширена думка, що головна небезпека навідного запитання – це, як вже було згадано, його навіювальна здатність. Для повноти зазначимо, що цей ефект може бути зумовлений не лише і не стільки інформацією, що міститься у формулюванні запитання, скільки іншими чинниками: контекстом, у якому поставлено запитання; мімікою; жестами; інтонацією того, хто запитує або іншими немовними домішками в мові, які розглядаються криміналістичною наукою як невербаліка.

І досі не існує єдиної позиції щодо того, які запитання за суттю є навідними. У юридичній літературі неодноразово наголошувалося, що те саме запитання, поставлене в певній ситуації, може бути і нагадувальним, і деталізуючим, і навідним. Тому справедливо вважати, що в постановці запитань передусім необхідно враховувати їхнє співвідношення з тією інформацією, що до цього була відтворена співрозмовником.

Будь-яке запитання з огляду на його гносеологічну природу містить певну інформацію. І ця інформація тією чи іншою мірою спрямована на одержання адекватної відповіді. Відмінність забороненого запитання від допустимого полягає в тому, що у забороненому відповідь наперед визначена настільки, що в того, хто відповідає, відсутня реальна свобода вибору. Отже, проблема полягає і в тому, наскільки з очевидністю в запитанні виражена визначеність бажаної відповіді⁹.

Частково повторюючись зазначимо, що запитання, назагал, може набувати навідного характеру за допомогою цілої низки тактичних засобів: а) вказівкою на об'єкт або його ознаки безпосередньо в змісті запитання – пряма підказка; б) побудовою відповідних граматичних (із використанням слів «хіба», «невже» тощо) і логічних (введення можливих альтернатив відповіді) конструкцій – непряма підказка; в) відповідною мовною інтонацією; г) використанням вже згадуваних невербальних засобів комунікації (міміки, жестикуляції тощо). За суттю, вищенаведений перелік – лише одна із багатьох можливих рубрик видофікації навідних запитань.

Звичайно, було б зразково, якби унаслідок багатогранності категорії «навідне запитання» кримінальне процесуальне законодавство розмежовувало найпоширені різновиди цих запитань. І лише після цього забороняло окремі з них під час кримінального провадження, незалежно від його стадії. Натомість, воно діє навпаки, визнаючи неприпустимими усі навідні запитання, якщо це стосується, передусім, прямого допиту. Цим законодавець, як на нас, значно обмежує можливості свободи вибору тактики допиту слідчим, і не тільки...

Скажімо, якщо метою допиту, передусім перехресного, є реальне з'ясування достовірності показань, то законодавець не повинен би передбачати можливість будь-якого психічного впливу на допитувану особу (відштовхуючись від об'єктивної можливості здійснення навідними запитаннями певної сугестії з метою одержання бажаних для когось показань). Водночас, такий вплив може мати і позитивне значення. Наприклад, у випадку потреби перевірки «на міцність» так званого свого свідка, який з певних причин змінив свої показання, перейшовши на бік протилежної сторони змагального процесу або ж взагалі не бажає свідчити.

Виправдано констатувати й те, що навідні запитання актуальні не лише для допиту підозрюваних чи обвинувачених та свідків (стосовно яких вони законодавчо допустимі, принаймні, у рамках судового перехресного допиту), але і для допиту спеціалістів та експертів.

Одним із перших акцентовано до дослідження винятково сугестивної сутності навідних запитань звернувся німецький психолог і філософ, один із піонерів диференціальної психології та психології особистості Вільям Льюїс Штерн. Він зазначив, що навідними він вважає такі запитання, в яких у зовні прихованій формі вже міститься бажана відповідь. Крім цього, Штерн розмежував навідні запитання залежно від характеру підказки на: запитання визначальні, тобто такі, що починаються словами: який, хто, де, коли, чому і т.п., що мають найменшу навіювальну силу; запитання протилежно-варіантні (розділяючі), тобто, які надають допитуваному можливість зробити вибір винятково між двома протилежними варіантами відповіді; запитання взаємовиключні, коли допитуваному надається можливість сказати лише або «так», або «ні»; очікувальні запитання, в яких міститься підказка на певну відповідь за зовні видимої свободи вибору відповіді; припущенні запитання, в яких передбачається вже відомим те, що насправді ще не відоме.

Запропонованою типологією, як цілком правильно зазначено в літературі, Вільям Льюїс Штерн підкреслив вербально-комунікативне і внутрішньо-інтерпретаційне різноманіття навідних запитань¹⁰.

Багато хто із опонентів аналізованого нами інституту вважає, що навідне запитання знецінює собою відповідь. Відтак доцільніше «... навідне запитання перевести у так зване уточнююче, яке, за суттю, ефективніше і практично ніколи не породжуватиме заперечень протилежної сторони доказування»¹¹.

Інша група дослідників пропонує, щоб під навідним запитанням розглядати: а) такі формулювання, які вже під час свого озвучення розраховані на підтвердження інформації, що міститься в самому запитанні або слугують підказкою відповідних відомостей; б) таку постановку, за якої відповідь повністю відповідає змісту самого запитання, не виходить за його рамки, не дає нової, додаткової, реально корисної в доказовому аспекті інформації, крім як наявної у самому озвученому запитанні; в) такі, які озвучують у ході допиту і мають за мету отримати від допитуваного значущу інформацію, зміст якої вже закладено в структуру запитання тощо¹².

Все вищенаведене категоріальне різнобарв'я – один із доказів того, що проблема навідних запитань ні в доктрині наук, ні у законі, ні на практиці не вирішена. Своєю чергою, це призводить, принаймні, і до ситуацій, коли навідні запитання використовують у допитах і під час досудового розслідування, і поза рамками перехресного допиту в суді. З одного боку, це неприпустимо. З іншого ж, можливо, і виправдано, передусім з наступних міркувань.

По-перше, як вже частково було зазначено, саме поняття «навідні запитання» лише поверхнево визначене в законодавстві (тобто таке, у формулюванні якого міститься відповідь, частина відповіді чи підказка до неї). Закономірно, ця лаконічність породжує суперечки й різні підходи в диференціації різновидів запитань та їх отождолення із категорією навідних. Саме тому в літературі й пропонують вживати дещо більш жорсткіші визначення навідних запитань, на кшталт: запитання, які у формулюванні містять відповідь; запитання, сформульовані так, що в їх постановці міститься пряме навіювання відповіді тощо¹³. Але й це не покращить ситуації.

А як бути, якщо той, хто проводить допит (слідчий, прокурор, адвокат) впевнений, що навідне запитання винятково опосередковано чинить навіювальний вплив, і то лише за умови його озвучення у сукупності з іншими супутніми бажаніями ситуації запитаннями?

По-друге, навідні запитання умовно заборонені лише в ході допиту на досудовому розслідуванні, а під час судового дослідження, як вже було зазначено, заборони немає (за умови виконання перехресного допиту). Однак і тут на випередження можна розмірковувати запереченням: хай закон не передбачає, однак закон і не заперечує. Відтак, традиційно виокремлювана заборона – умовна.

По-третє, у спеціальній літературі постійно дискутують стосовно положення про те, чи допустимі запитання навідного характеру в сенсі завдань встановлення психологічного контакту під час допиту, або ж коли вони не пов'язані з обставинами того, що розслідується?¹⁴ Погодзьмося, за цих ситуацій навіювальна їх дія аж ніяк не зачіпає «тіла» кримінального провадження. Наприклад, для підтримування психологічного контакту можна уточнити у допитуваного: «Ви ж цікавитесь футболем, політикою, чи не так»? У чому тут прояв недопустимого навіювального впливу?

Черговий раз констатуємо. Справді, існує чимало неврегульованих і спірних питань.

А реалії такі. Навідні запитання, аналогічно іншим інструментам комунікації кримінального провадження, це – невід’ємна його складова частина. Особливо, за умов протидії повному, всебічному й неупередженому дослідженню всіх обставин цього провадження, для переборення якої, як на нас, допустимі евристичні прийоми; правомірний психологічний вплив; ефекти, розраховані на присутніх учасників процесуальних дій (аудиторію за умов судового провадження) тощо. Недарма, у державах, де кримінальний процес упродовж віків був змагальним, а суд назагал усним, де розвинена техніка судового спілкування тощо, правники не забарились із визначенням найголовніших правил допустимості навідних запитань¹⁵.

Перше – навідні запитання заборонені під час прямого допиту свідка тією стороною, яка його залучила до провадження, але допустимі в перехресному допиті свідка, залученого супротивником. Правило це ґрунтується на тій презумпції, що свідок «дружньо» налаштований стосовно тієї сторони, яка будує свою позицію за допомогою його показань (Україна, як відомо, сприйняла вищезначене правило, законодавчо закріпивши можливість використання навідних запитань під час перехресного допиту (ст. 352 КПК)).

Правда, американська практика робить із цього загального правила певний виняток, передбачаючи можливість використання таких запитань і тоді, коли виявиться, що «свій» свідок насправді вороже налаштований, а відтак переслідує інтереси протилежної сторони змагального процесу або ж взагалі не бажає свідчити (частково про це вже згадували).

Друге правило. Англо-американські правники звертають увагу і на інший аспект застосування навідних запитань. Зокрема на їх підсвідомий (в певних межах) вплив на свідка, налаштованого давати правдиві показання. Небезпеку вбачають у тому, що й добросовісний свідок схильний давати позитивні відповіді на запитання цього різновиду. Тому різке розмежування між прямим і перехресним допитом, яке англійська доктрина ставить в основу приписів, регламентуючих допит свідків, далеко не повно передає усю сутність розуміння і ставлення до навідних запитань.

Допустимість навідних запитань під час перехресного допиту свідка протилежної сторони не означає, що відповідному учаснику комунікації (суб’єкту, який допитує) дозволено постановку запитань, які лише припускають доведеність тих обставин, які реально ще не були доведені, або ж, що вже були надані певні відповіді, хоча насправді таких відповідей ще не було. Тобто недопустимим є таке навіювання навідними запитаннями, яке ґрунтується лише на припущенні про обізнаність того, чого насправді ще немає.

Третє правило. «Неприпустимо вкладати у вуста свідкові слова стосовно винятково бажаної відповіді». Тобто судовими прецедентами сформульовано припис, який не допускає послідовності низки запитань, в яких різними способами підкреслено перевагу саме певної бажаної, а не якоїсь іншої відповіді.

Іншими словами, допустимою є практика контролю за показаннями особи на перехресному допиті, у ході якого допитуючий нібито сам говорить за неї, вимагаючи підтвердження або заперечення того чи іншого твердження (виходячи зі змісту ст. 352 КПК – цей припис діє і в Україні).

Назагал виправдано констатувати, що в англо-американській практиці недопустимими визнаються навідні запитання: 1) під час допиту «власного» свідка; 2) що стосуються істотних обставин (у вступній частині, наприклад, коли запитують ім’я, професію, місце проживання та ін., форма запитання не має значення) і 3) стосовно яких є заперечення з боку протилежної сторони провадження. Правда, й тут є винятки... Однак, у кожному разі суддя має право дозволити постановку будь-яких навідних запитань. Головне, щоб він, залежно від обставин справи, вважав їх безпечними і таким, що сприяють вимогам правосуддя.

Вищезначена дискреційна влада судді – чи не найістотніший чинник англосакської правової системи: вона локалізує всі недоліки теоретичної доктрини і дозволяє гнучко тлумачити правила про допустимість навідних запитань (так, англійська практика допускає можливість нагадати свідкові ім’я, яке він не може згадати, але яке він, з його слів, згадає, якщо це ім’я назвуть. Очевидно, це можливо і в кримінальному провадженні України, незважаючи на заборону ставити навідні запитання під час прямого допиту (ст. 352 КПК)¹⁶.

Висновки. Незважаючи на свій навіть частково виражений навіювальний вплив, навідні запитання в окремих ситуаціях допустимі й не лише в межах відомого законодавству судового перехресного допиту.

Головне – належно процедурно відрегламентувати низку взаємозв’язаних із навідними запитаннями аспектів. Принаймні, перше: визначити психологічно-наукові критерії, згідно яких те чи інше формулювання запитання може бути розцінене як таке, що містить недопустимий навіювальний вплив на допитуваного.

Друге: розробити методичний механізм встановлення (діагностування) допустимого рівня навіювального впливу навідного запитання, оскільки від вмісту категоріальної сутності цього різновиду запитань залежить питання про допустимість доказів назагал.

І на завершення: чітко (нормативно й тактично) диференціювати межі правомірності охоплення категорією навідних запитань випадки оголошення допитуваної особі раніше надаваних нею показань, пред’явлення їй доказів та застосування низки інших тактичних прийомів, яким (хочемо ми цього чи ні) все ж притаманний ефект навіювання. Адже по суті всі вони ґрунтуються на ознайомленні допитуваного з певною акцентовано-змістовною частиною інформації, встановленою на відповідний момент кримінальним провадженням.

¹ Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України № 192VIII від 12.02.2015 (в поточній редакції від 04.06.2015, підстава 46919): URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_court_of_human_rights/pravovi-standarty-espl-shchodo-dokaziv-i-dokazuvannya-u-kryminal%60nomu-protsesi/ (дата звернення: 28.12.2016 / 20:52); Правові стандарти

ЄСПЛ щодо доказів і доказування у кримінальному процесі. *Практика ЄСПЛ*: URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_court_of_human_rights/pravovi-standarty-espl-shchodo-dokaziv-i-dokazuvannya-u-kryminal%60nomu-protsesi/ (дата звернення: 18.12.2019 / 20:52).

² За і проти КПК: URL: https://zib.com.ua/ua/15257-za_i_proti_kpk_abo_chomu_cherez_4_misyaci_sche_e_ne_zadovole.html

³ Янковий М.О. Періодизація теорії допиту. *Наукові публікації НБУ*: URL: <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/205-periodizatsiya-rozvitku-teoriyi-dopitu.html>

⁴ Історія держави і права зарубіжних країн / за ред. В.Д. Гончаренка. К.: Ін Юре, 2002. 716 с. С. 182.

⁵ Чельцов-Бebutov М.А. Курс советского уголовно-процессуального права. Очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах. М.: Госюридиздат, 1957. 840 с. С. 278.

⁶ Леонтович Ф.И. Русская Правда и Литовский Статут, в видах настоятельной необходимости включить литовское законодательство в круг истории русского права. *Антологія української юридичної думки*. К.: Юрид. книга, 2002. Т. 2. С. 155–223. С. 204.

⁷ Шигаль Д.А. Кримінальне судочинство в мирових судах, введених за судовою реформою 1864 р. у Російській імперії. *Форум права*. – 2008. № 3. С. 538–543: URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08sdarri.pdf>

⁸ Когутич І.І. Графологія: загальнонаукові та криміналістичні погляди на її становлення і застосування: монографія у 3 т. Т. 1: Загальне поняття графології та історичні аспекти її становлення як галузі наукового знання. Львів: ФО П Шпак В.Б., 2019. 352 с. С. 104–197.

⁹ Ніколаєнко С. Психологічні особливості базових видів сугестії. *Світосгляд – Філософія – Релігія: Зб. наук. пр.* Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. № 1(1): URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39498/08-Nikolaenko.pdf>

¹⁰ Савельєва М.В. Проблемные аспекты наводящих вопросов в уголовном судопроизводстве: URL: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Pravo/11_120570.doc.htm

¹¹ Александров А.С., Гришин С.П., Зейкан Я.П. *Перехресний допит у суді: навч.-практ. посіб. 3-тє видання, стереотипне*. К.: *Alerta*, 2016. 528 с. С. 286.

¹² Зейкан Я.П. Перешкоди правосуддю, або Хто попереджений – той озброєний: практичний посібник. К.: КНТ, 2009. 256 с. С. 36.

¹³ Карамішева Н.В. Логіка теоретична і прикладна: навчальний посібник. К.: Знання, 2011. 455 с. С. 247.

¹⁴ Когутич І.І., Максимішин Н.М. Судовий допит: процесуальне і криміналістичне дослідження. Монографія. Львів: Видавництво ТЗОВ «Колір ПРО», 2019. 240 с. С. 30–40.

¹⁵ Уолкер Р. Английская судебная система / перевод с английского Т.В. Апаровой. М.: Юрлитература, 1980. 632 с. С. 580–583; Бернам У. Правовая система США. 3-й выпуск / перевод с английского А.В. Александрова и др. М.: Новая юстиция, 2007. 1216 с. С. 511–520.

¹⁶ Когутич І.І., Бабуніч В.М. Теорія і практика перехресного допиту в суді: процесуальні і криміналістичні аспекти: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2015. 160 с. С. 43–55.

References:

Pro zabezpechennya prava na spravedlyvyi sud: Zakon № 192VIII 2015: URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_court_of_human_rights/pravovi-standarty-espl-shchodo-dokaziv-i-dokazuvannya-u-kryminal%60 [in Ukrainian]; Pravovi standarty YSPS shchodo dokaziv i dokazuvannya u kryminalnomu protsesi. *Praktika YSPS* URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_court_of_human_rights/pravovi-standarty-espl-shchodo-dokaziv-i-dokazuvannya-u-kryminal%60nomu-protsesi/ [in Ukrainian].

За і проти КПК: URL: https://zib.com.ua/ua/15257-za_i_proti_kpk_abo_chomu_cherez_4_misyaci_sche_e_ne_zadovole.html [in Ukrainian].

Yankovyi, M.O. Periodyzatsiia teorii dopytu. *Naukovi publiratsii NBU*: URL: <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/205-periodizatsiya-rozvitku-teoriyi-dopitu.html> [in Ukrainian].

Hhyncharenko, V.D. (za red.) (2002). *Istoriia derzhavy i prava zarubizhnykh krain* Kyiv: In Yure [in Ukrainian].

Cheltsov-Bebutov, M.A. (1957). *Kurs sovetskogo ugovovno-protsessualnogo prava. Ocherki po istorii suda i ugovovnogo protsessa v rabovladelcheskikh, feodalnykh i burzhuaiznykh gosudarstvakh* [in Russian].

Leontovych, F.I. (2002). *Russkaia Pravda i Litovskii Statut, v vidakh nastoiatielnoi neobchodimosti vkluiuchit litovskoie zakonodatielstvo v krug istorii russkogo prava. Antologiia ukrainskoi iurydichnoi dumky*. K.: Iuryd. Knihya. T. 2. [in Ukrainian].

Shyhal, D.A. (2008). *Kryiminalne sudochinstvo v myrovyykh sudach, vvedenykh za sudovoiu reformoiu 1864 r. u Rosiiskii imperii. Forum prava*. № 3: URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08sdarri.pdf> [in Ukrainian].

Kogutich, I.I. (2019). *Hravolohiia: zahalnonaukovi ta kryminalistychni pohliady na ii stanovlennia i zastosuvannia: monohrafiia u 3 t. T.1: Zahalne poniattia hrafolohii ta istorichni aspekty ii stanovlennia iak haluzi naukovoho znannia*. Lviv: FO – P. Shpak [in Ukrainian].

Nikolaenko, S. (2011). *Psikholohichni osoblyvosti bazovykh vydiv sugestii. Svitohliad – Filosofiia – Relihiia: Zb. nauk. pr.* Sumy: UABS. № 1(1): URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39498/08-Nikolaenko.pdf> [in Ukrainian].

Savelieva, M.V. (2012). *Problemnyie aspekty navodiashchikh voprosov v ugovovnom sudoproizvodstve*: URL: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Pravo/11_120570.doc.htm [in Russian].

Aleksandrov, A.S., Grishin, S.P., Zeikan, Ya. P. (2016). *Perekhresnyi dopyt u sudi: navch.-prakt. posib. 3-tie vydannia, stereotipne*. K.: *Alerta* [in Ukrainian].

Zeikan, Ya. P. (2009). *Pereshkody pravosuddu, abo Hto poperedzhenyi – toi ozbroienyi: praktichni posibnyk*. K.: KNT [in Ukrainian].

Karamysheva, N.V. (2011). *Lohika teoretychna i prykladna: navchalnyi posibnyk*. K.: Znannia [in Ukrainian].

Kogutich, I.I., Maksimishin, N.M. (2019). *Sudovyi dopyt: protsesualne i kryminalistychnie doslidzhennia. Monohrafiia*. Lviv: TzOV Kolir PRO [in Ukrainian].

Uolker, R. (1980) *Angliiskaya sudiebnaia sistemi / perevod s ahgl. T.V. Aparovoi. M.: Yurilitieratura* [in Russian]; Bernam, U. (2007). *Pravovaia sistemi SShA. 3-i vypusk / perevod s ahgl. A.V. Aliksandrova i dr. M.: Novaia iustitsiia* [in Russian].

Kogutich, I.I., Babunych, V.M. (2015). *Teoriia i praktyka perekhresnogo dopytu v sudi: protsesualni i kryminalistychni aspekty: monohrafiia*. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky [in Ukrainian].

Резюме

Когутич І.І. Навідні запитання у кримінальному провадженні: окремі аспекти концепту.

У статті проаналізовано окремі теоретичні й практичні аспекти психологічної й пізнавальної сутності навідних запитань у кримінальному провадженні. Обґрунтовано потребу і допустиму можливість максимально розширеного використання навідних запитань під час допитів та інших процесуальних дій доказового спрямування у досудовому розслідуванні та судовому розгляді кримінальних справ. Наведено аргументи реалізації цієї можливості, зокрема: визначити психологічно-наукові критерії, згідно яких те чи інше формулювання запитання може бути розцінене як таке, що містить недопустимий навіювальний вплив на допитуваного; розробити методичний механізм встановлення (діагностування) допустимого рівня навіювального впливу навідного запитання тощо.

Ключові слова: навідні запитання, кримінальне провадження, перехресний допит, навіювальний вплив.

Резюме

Когутич І.І. Наводящие вопросы в уголовном производстве: отдельные аспекты концепта.

В статье проанализированы отдельные теоретические и практические аспекты психологической и познавательной сущности наводящих вопросов в уголовном производстве. Обоснована потребность и допустимая возможность расширенного использования наводящих вопросов во время допросов и других процессуальных действий доказательного направления в досудебном расследовании и судебном разбирательстве уголовных дел. Аргументирована реализация этой возможности, в частности необходимостью определения научно – психологических критериев, согласно которым та или иная формулировка вопроса может быть расценена как содержащая недопустимое психологическое воздействие на допрашиваемого. Кроме этого, констатирована целесообразность разработки методического механизма установления (диагностирования) допустимого уровня внушающего воздействия наводящего вопроса.

Ключевые слова: наводящие вопросы, уголовное производство, перекрестный допрос, внушающее воздействие.

Summary

Ivan Kogutych. Leading questions in criminal proceedings: some aspects of the concept.

The article analyzes some theoretical and practical aspects of the psychological and cognitive nature of the leading questions in criminal proceedings. It is stated that neither legislation nor the theory contains a single acceptable definition of a "leading question". This is explained by the fact that it is almost impossible to give a clear definition of the aforementioned questions in criminal proceedings (even though the Ukrainian legislature's attempt to define this notion was rather unsuccessful (Article 352, part 6 of the CCP). It is emphasized on the correctness of the widespread scientist's opinion that the main danger in a leading question is its regular inadmissible suggestive power, which may be due not so much to the information contained in the formulation of the question as to other factors: the context of the question's voice; facial expressions; gestures; intonation of the inquirer or other non-linguistic impurity in language considered by non-verbal forensic science. It is supported by the conclusion that there is still no single scientific position on which questions are inherently suggestive. It is stated that in order to improve the situation with the use of leading questions in criminal proceedings, it is first and foremost necessary that criminal procedural law should differentiate between the most common types of leading questions and only then do prohibit some of them, regardless of the stage of the trial. Instead, the latter works the opposite, recognizing that all the questions raised are inadmissible if it relates primarily to direct interrogation. In this way, the legislator, in the author's opinion, significantly limits the freedom of choice of interrogation tactics to both the investigator and the court.

Therefore, the need and admissible possibility of maximizing the use of leading questions during interrogations and other evidentiary proceedings in the pre-trial investigation and judicial review of criminal cases is justified. The arguments for the realization of this possibility are presented, in particular: to determine the psychological and scientific criteria according to which a particular formulation of a question can be regarded as containing an unacceptable suggestive influence on the interviewee; to develop a methodological mechanism for establishing (diagnosing) the admissible level of the suggestive influence of a leading question, since the question of the admissibility of evidence depends on the content of the categorical nature of this variety of questions; more clearly (normatively and tactically) differentiate the limits of the lawfulness of coverage by a category of leading questions in case of announcement to the interviewee of a previously given testimony, presentation of evidence to him and the use of a number of other tactical techniques that are based in one way or another on the effect of a suggestion. In fact, all of them, in general, are based on acquaintance of the interviewee with a certain accentuated – meaningful part of the information established by the criminal proceedings.

Key words: leading questions, criminal proceedings, cross-examination, suggestive influence.